

BÓDI ZOLTÁN

NYELVI IDENTITÁSUNK A VIRTUÁLIS TÉRBEN

ABSZTRAKT: A digitális, hálózati szintér nyelvhasználatunk meghatározó környezete. Elemző tanulmányomban azt kívánom megvizsgálni, hogy ennek a közegnek milyen tulajdonságai befolyásolhatják nyelvhasználatunkat, és hogy a digitális hálózatokon zajló kommunikációnak milyen szerepe van a nyelvi identitásunk kialakulásában.

A digitális hálózati környezet többnyelvű kommunikációs szintér, ráadásul a nyelvhasználatot az információtechnológiai környezet is meghatározza. Anyanyelvünknek a többnyelvű digitális környezetben való jelenléte és versenyképessége kulcsjelentőségű nyelvünk fennmaradása, és így nemzeti identitásunk alakulása szempontjából. Tanulmányomban röviden áttekintem az identitás főbb megnyilvánulási formáit, rétegeit (a személyes, a csoportos, a nemzeti, a nyelvi identitást), és ezek között elhelyezem a digitális vagy más szóval virtuális identitást is. Meghatározok továbbá néhány olyan nyelvstratégiai lépést, amely hozzájárul ahhoz, hogy a magyar nyelv fennmaradjon a többnyelvű digitális hálózati környezetben.

KULCSSZAVAK: digitális identitás, internet, nyelvi identitás, nyelvi versenyképesség, infokommunikáció

Identitás és anyanyelv

Nemzeti identitásunk megőrzése és alakulása szempontjából kulcsjelentőségű, hogy anyanyelvünk a világháló virtuális terében is fennmaradjon. Az identitásnak több megnyilvánulási formája, rétege van: a nemzeti, a csoportos, a személyes, a nyelvi és ma már a digitális identitás is.

Mielőtt megvizsgálom, hogy a virtuális térben és digitális identitásunkban milyen szerepet tölt be az anyanyelv és általában a nyelvek, először az identitás és az anyanyelv kapcsolatát tisztázom. A fizikai valóságban, természetes környezetünkben a nyelv identitás meghatározó szerepe elég nyilvánvaló; a sokféle megközelítés közül ezúttal Kiss Jenő meghatározásából indulok ki. „Az identitás sajátos szerveződésű kognitív struktúra, amely az ember társadalmiasulásának, környezetébe való belenövekedésének, szakszóval szocializációjának folyamatában alakul ki. A nyelv az ember kognitív felszereltségének része, ennek következtében egész mentális tevékenységünk, így az identitás kialakulása is a nyelvvel, a nyelv közvetítésével zajlik” (Kiss 2017, 806.).

A nyelv meghatározó szerepet tölt be önazonosságunk, identitásunk alakulásában, és így kapcsolódik össze a fizikai valóságban a nemzeti és a személyes identitás. „Az azonosságtudat az emberi lét egyik alapfeltétele, a kollektív identitástudat egyik legjellemzőbb formája pedig a nemzettudat...” (Bitskey 2007, 11. idézi Péntek 2010, 161.). A magyar nyelvnek szimbolikus értéke van a közösségi (magyar) identitás meghatározásában (Péntek 2010, 161–162.).

Ha az identitás rétegei közül kiemeljük a nemzeti identitást, akkor megállapíthatjuk, hogy ennek szerkezetében a nemzetek között jelentős eltérések lehetnek. Eltérhet, hogy mely tényezők dominálnak: van, ahol a nemzeti identitásban az állampolgárság a domináns (francia, svájci, finn), a diaszpóraindentitás meghatározó eleme a közös tradíció (pl. a romáknál az életmód, a hagyomány), a baszk, a galíciai (gallego), a katalán és az ír nemzeti identitás esetében a központi elem a nyelv, a nyelvi revitalizáció (Péntek 2010, 162–163.).

Nekünk, magyaroknak különösen fontos a nemzeti identitás fogalma, hisz nemzetünk egyaránt él többségi, egy nyelvű, kisebbségi, valamint szórvány két nyelvű környezetben is. Kiss Jenő szerint: „Nem egyetemes jelenség, a magyar

nyelvközösség szempontjából azonban fontos tény, hogy a kisebbségek gyorsuló ütemben asszimilálódnak. Ugyanis az asszimiláció többnyire identitásváltással jár, s ez magyar anyanyelvűek millióit érinti” (Kiss 2017, 805–806.). Az identitás és a nyelv szoros kapcsolata törvényszerű: a nyelv révén zajlik mentális tevékenységünk, így az identitás kialakulása is; kisebbségi helyzetben az identitás gyengülése a nyelvmegtartás gyengülésével jár együtt, és ez fordítva is igaz: a nyelvmegtartó erő gyengülése az identitás gyengülésével jár (Kiss 2017, 806.). Érdekes lesz ezt az összefüggést a világháló virtuális terében vizsgálni, hisz ez a tér természeténél fogva többnyelvű. De térjünk vissza a magyarság fizikai környezetéhez.

A Kárpát-medencei magyarok identitásában alaptényező tehát a nyelv, és különösen az anyanyelv. A magyarság bonyolult geopolitikai helyzete, széttagoltsága miatt, több más néptől eltérően, a magyar anyanyelv feladása a magyar identitás feladását is jelenti különösen a kisebbségi és szórvány helyzetben élő magyarok számára; őket egy másik nyelv egy új identitásba viszi el. Péntek János illúzióknak tekinti azt a véleményt, amely a nyelv nélkül is elképzelhetőnek tartja a magyar identitás megőrzését a kisebbségi közösségekben, hiszen a statisztika és a példák ennek az ellenkezőjét igazolják (Péntek 2010, 163.).

A nemzeti identitás a globális virtuális térben

Érdemes ezek után áttekinteni, hogy az infokommunikációs hálózatok virtuális terében az identitás miképpen jelenik meg. Az infokommunikációs technológia felületein az eszközök és a technológiai sajátosságok miatt lényegesen könnyebben és intenzívebben találkozunk többnyelvű tartalmakkal, mint a digitális kommunikációs hálózatokon kívül. Az internet, azon belül a világháló (world wide web) tartalmainak java része értelemszerűen sokféle nyelven érhető el, hisz ehhez a felülethez mindenhol, mindenki ugyanolyan minimális belépési küszöbvel férhet hozzá, és gyakorlatilag bárki megszothat bármilyen nyelvű tartalmat. Az internet eredeténél és technológiai jellegénél fogva is nemzetközi.

Pusztán a technológiai környezet, a távközlési hálózatok és a kommunikációs eszközök elérhetősége korlátozza a tartalmak létrehozását és publikálását a világhálón. A virtuális tér tehát szükségszerűen többnyelvű, és a különböző nyelvű tartalmak elérhetősége és érintkezése nyilvánvaló, általános és technológiai szempontból korlátozásmentes.

A webes tartalmak tömege robbanásszerűen növekedett a közösségi hálózatok, azaz a web 2.0 elterjedésével. Ennek köszönhetően a felhasználók már technológiai és adminisztratív, intézményes korlátok nélkül publikálhatnak saját tartalmat a világháló teljes nyilvánossága számára. Anélkül, hogy ezúttal a részletekben elmerülnénk, csak azt emelem ki, hogy a web 2.0 előtti időkben az egyén nem tudott közvetlenül akkora nyilvánosságot elérni, mint utána. A közösségi hálózatokon, a blogokon vagy az összeadódó közösségi tudás felületein (a wiki oldalakon, amelyek közül a legnépszerűbb a Wikipedia) viszont már bárki publikálhat saját tartalmat. Ezeknek a felületeknek a használatához, a saját tartalmak publikálásához nem kell semmiféle technológiai, programozói, tervezői, szerkesztői tudás, sőt anyagi befektetés sem. A publikáló személy nyelvi képességeit, képzettségét sem kéri számon senki a tartalommegosztás előtt. A web 2.0 előtti világban a tartalmak tömeges közönség előtti közléséhez tömegkommunikációs felület, média kellett, tehát olyan technológiai és intézményi háttérre volt szükség, amely tartalomszűrési, szerkesztési és jellemzően nyelvi kontrollt is biztosított. Ez a helyzet nem változott sokat a világháló kezdeti szakaszában sem, hisz ekkor az önálló webhelyek létrehozásához szakértelm, eszköz, programozói, informatikai tudás kellett, vagy ezeket a szolgáltatásokat, eszközöket, a technológiát és a szakértelmet meg kellett fizetni. Viszont a web 2.0 megjelenése után blogot, Facebook-bejegyzést bárki közzölhet, és ennek gyakorlatilag nincs semmiféle előzetes kontrollja. Szinte kizárólag csak a közösség utólagos és esetleges kontrollja, normameghatározó ereje érvényesül. Ezek a hatások összegezve hatalmas tömegűvé, tartalmi és nyelvi szempontból is rendkívül változatosá tették a webes tartalmakat. Ez technológiai, kulturális és nyelvi értelemben is hozzátartozik hétköznapijainkhoz.

Kommunikációs szempontból mind mennyiségileg, mind technológiailag, mind nyelvi értelemben óriási változások között élünk. Egyre több és egyre változatosabb kommunikációs ingerek közt töltjük a napjainkat. Különösen a

virtuális térben tapasztalhatjuk, hogy az eddig stabilnak, állandónak számító identitásunk a XXI. században jobban ki van téve a változásoknak, mint eddig bármikor (Greenfield 2009, 117–119.). A technológiának köszönhetően tehát az identitáshoz újabb dimenzióként a digitális réteget tettük hozzá, így az identitás még szerteágazóbbá és még összetettebbé vált (Megele – Buzzi – Longfield 2018).

Hozzáteszem, hogy a világháló magyar nyelvű tartalmai korlátlanul, határoktól függetlenül hozzáférhetők a világ magyar beszélőközösségei számára, tehát a magyar nyelvű, minőségi internetes tartalmak határozottan hozzájárulhatnak nemzeti identitásunk erősítéséhez.

A magyarság etnikai, geopolitikai helyzeténél fogva napi szinten szembe-sül a többnyelvűség helyzetével, hisz a Kárpát-medencei diaszpóra, valamint a világ többi részén szórványban élő magyar közösségek mindegyike domináns idegen nyelvű környezetben él. A világháló is többnyelvű környezet, és amennyire lehetőséget nyújt a magyar nyelvű tartalmak publikálására és elérésére, ugyanannyira ad lehetőséget a többnyelvű környezettel való érintkezésre is. Ebben a multilingvális környezetben a magyar nyelvnek is meg kell küzdenie a fennmaradásért, életképesnek, versenyképesnek kell mutatkoznia a virtuális térben is. Ugyanakkor a magyar internetfelhasználónak is alkalmazkodnia kell a világháló többnyelvű környezetéhez, az anyanyelvű tartalmak mellett idegen nyelvű tartalmakat is szükség szerint be kell fogadnia, idegen nyelvű felhasználói felületeket is használnia kell. A virtuális térben létező digitális identitásunknak része a többnyelvűség, a többnyelvű környezethez való alkalmazkodóképesség és az ezzel együtt járó változások is. A digitális identitásnak tehát az anyanyelv fontos része.

Egyes becslések szerint a globalizálódó kulturális környezetben a ma beszélt nyelvek 50%-a, mások szerint a 90%-a el fog pusztulni a következő 100 évben. A globalizációhoz kell kialakítanunk viszonyunkat, leküzdeni nem tudjuk. Fontos lehet, hogy nyelvünket versenyképesé tegyük azokon a területeken is, amelyek erősen globalizálódnak, ilyen például a digitális kultúra nyelvi környezete. A globalizált, új gazdaság erőteljesen szolgáltatóközpontú, és így nagy hangsúly helyeződik a hatékony kommunikációra és nyelvhasználatra. Egyre általánosabbak a nemzeteken, nyelveken átívelő oktatási, üzleti, foglalkoztatási,

turisztikai, szórakoztatási szolgáltatások, és ezek többnyelvű kommunikációs környezete hatást gyakorol az egyének kulturális hátterére, kommunikációs szokásaira és az általuk használt anyanyelvre is. Anne Pauwels megfigyelte, hogy egyre több, az angoltól eltérő anyanyelvű diaszpóráközösség jelentkezik a digitális hálózaton, és a globális együttműködésnek, valamint a tartalommegosztásnak köszönhetően ezek közül egyre többen törekednek a domináns és globális angol nyelvű kommunikációra (Pauwels 2014, 43–44.). Tehát a virtuális térben a lokális kultúrák, a nemzeti nyelvek, valamint a globalizálódó kultúra és a globális angol folyamatos kölcsönhatása figyelhető meg, és ezek a viszonyok a virtuális térben hatással vannak a nemzeti identitásunkra is. Ennek a hatásnak az elemzése előtt viszont javasolt áttekinteni, hogy mitől függ a nyelvek életképessége a globális kulturális környezetben.

A nyelvi vitalitás tényezői

Ahhoz, hogy egy nyelvet megőrizzünk, az életképességét fenn kell tartanunk. Az UNESCO kidolgozta a nyelvi vitalitást meghatározó tényezőket (Moseley 2010):

A nyelvi vitalitás fő tényezői:

- 1) a generációk közötti nyelvi közvetítés;
- 2) az anyanyelvi beszélők abszolút száma;
- 3) az anyanyelvi beszélők aránya a teljes populációban;
- 4) a nyelvhasználati területek változásai;
- 5) az új nyelvhasználati területekre és az újmédiára való reagálás;
- 6) a nyelvoktatási anyagok és az írásbeli anyagok hozzáférhetősége.

További tényezők:

- 7) kormányzati és intézményi nyelvi attitűd és nyelvpolitika, beleértve a nyelv hivatalos státusát és használatát;
- 8) a nyelvközösség tagjainak attitűdje a saját nyelvéhez;
- 9) a nyelvi dokumentáció, kodifikáció típusa és minősége.

Az UNESCO Veszélyeztetett nyelvek atlaszában, ha rákeresünk a magyar nyelvre, akkor csupán a csángó magyar jelenik meg a találatok között, mint súlyosan veszélyeztetett nyelv (Moseley 2010). Tudhatjuk viszont, hogy a többnyelvű környezetben, nemzeti és nyelvi kisebbségként élő magyarság anyanyelve, és így nemzeti identitása is veszélyben forog. És erre a többnyelvű virtuális térben különös figyelmet kell fordítani. Nyilvánvaló tehát, hogy a fenti szempontokat ki kell egészíteni olyanokkal, amelyek figyelemmel vannak a domináns idegen nyelvi környezetben élő nemzeti és nyelvi kisebbségekre, valamint ezeknek a kisebbségeknek a fennmaradását szolgáló vagy éppen azt veszélyeztető nyelvpolitikára.

A 4. pont (a nyelvhasználati területek változásai), az 5. pont (az új nyelvhasználati területekre és az újmédiára való reagálás) és a 6. pont (a nyelvoktatási anyagok és az írásbeli anyagok hozzáférhetősége) utal a világháló különböző hatásaira, de konkrétan csak egy területét, az újmédiát emeli ki. Rendkívül fontos lenne a fenti szempontrendszer az előbb felsorolt többségi-kisebbségi nyelvpolitikai tényezőkön kívül a digitalizáció fokával, valamint a nyelvek internetes, hálózati térben való megjelenésével, az anyanyelvi tartalmak mennyiségével, beszélőközösséghez viszonyított arányával is kiegészíteni.

Az anyanyelv szerepe a digitális identitásban

A nyelvi versenyképességet tehát már alapvetően befolyásolja a többnyelvű, globalizált világban az interneten való megjelenés mértéke, és ez alapvetően fontos a nyelvi és a nemzeti identitás szempontjából is. Kiss Jenő szerint akkor versenyképes egy nyelv, ha a társadalom és a magánélet minden területének valamennyi aktuális nyelvhasználati szükségletét zökkenőmentesen képes kielégíteni, illetve a nyelvi versenyképesség mindig egy konkrét nyelvvel, jellemzően az anyanyelvvél kapcsolatban értelmezhető (Kiss 2018, 9.). Egy versenyképes nyelvnek tehát a többnyelvű valós és virtuális környezetben is meg kell állnia a helyét, azaz legalább olyan használati értékkel kell rendelkeznie, mint az őt kö-

rülvevő domináns, többségi nyelveknek. A nyelvi versenyképesség tehát a globalizált, többnyelvű virtuális környezetben még erősebben befolyásolja a nyelvi vitalitást, mint korábban a valós, fizikai térben és kultúrkörnyezetben.

Egy nyelv versenyképessége minden külső körülmény ellenére is a beszélőkön múlik. Egy nyelv akkor maradhat versenyképes, akkor lehet megőrizni, ha a beszélőknek gazdasági, társadalmi és politikai érdekük is fűződik a nyelv használatához. Pierre Bourdieu ezt úgy írja, hogy egy nyelv kompetenciaértékének a mentéséhez a piacot, a termelőket, a fogyasztókat, a gazdasági, a társadalmi és a politikai környezetet, feltételeket is meg kell menteni (Bourdieu 1991, 57.). Könnyen kialakulhat tehát egy olyan öngerjesztő folyamat, hogy a nagy, nemzetközileg is domináns angol nyelvi virtuális környezet olyan gazdasági, egzisztenciális körülményeket teremt, hogy a nemzeti nyelvek versenyképességének megőrzése kifejezett áldozattal jár a beszélőkön, így kellő motiváció nélkül, a környezeti hatások szorításában az anyanyelvek visszaszorulhatnak az interneten. Ha az egynyelvű környezetben élő kisebb és közepes méretű beszélőközösség tagjai nemzetközileg is releváns szakmai, tudományos és egyéb tartalmakat akarnak létrehozni, elterjeszteni az internetes, virtuális környezetben, akkor értelemszerűen a globálisan elfogadott, megkövetelt angol nyelven publikálnak. Ha viszont ez nem jár együtt az anyanyelvi tartalmak párhuzamos létrehozásával, akkor ezek a kisebb beszélőkön, ezzel rendelkező nyelvek veszítenek versenyképességükből. A virtuális világban, a globális angol domináns nyelvi környezetben az anyanyelvek megőrzése tudatos nyelvmegetartó viselkedést, nyelvstratégiát igényel. Ha ezen a szinten anyanyelvünk veszít a versenyképességéből, és korszerű, friss tudományos és szakmai tartalom nélkül marad, akkor az anyanyelvünk veszít a nemzeti identitásmeghatározó szerepéből.

Ezt az összefüggést általánosítani is lehet: ha egy nyelv nincs minden lehetséges szinten jelen a virtuális térben, akkor veszít versenyképességéből, és ez csökkenti a nemzeti identitásmeghatározó szerepét. Ha egy-két generáció úgy nő fel, hogy a világháló virtuális környezetében az anyanyelve nem versenyképes, akkor hosszú távon a nyelvi és a nemzeti identitás is veszélybe kerül.

Ha mindezt a felhasználók oldaláról közelítjük meg, akkor azt láthatjuk, hogy a virtuális térben (vagy más néven a kibertérben) valamennyire minden

felhasználónak két- vagy akár többnyelvűnek is kell lennie. Ebben a környezetben gyakran fordul elő tehát, hogy a tartalmak befogadására vagy a célközönséghez való eljuttatására kényszerűségből vagy célszerűségből egy másik nyelvet (jellemzően az angolt) vagy annak terminológiáját, szaknyelvét kell használni, mert nincs honosítás, vagy nincs elérhető anyanyelvi tartalom. Ekkor az idegen nyelv válik dominánssá, és az anyanyelvünk versenyképessége csökken, azaz a kétnyelvűség itt nem két nyelv párhuzamos használatát jelenti, hanem az egyik nyelv dominánssá válik. Ez az anyanyelv háttérbe szorulásával jár.

Ezért kell tudatos nyelvstratégia az anyanyelvi tartalom digitalizálására, a honosítás koordinálására, a nyelvi tanácsadásra és a nyelvtechnológia fejlesztésére. Fontos nyelvstratégiai cél tehát a nyelvmegőrzés szempontjából az anyanyelvi tartalmak publikálása, gyarapítása a világhálón.

Ha egy magyar anyanyelvű ember az online térben a diskurzusait döntően (vagy akár teljes egészében) idegen nyelven folytatja, attól még nem veszti el az anyanyelvét, ettől még az anyanyelve az identitása meghatározó tényezője marad. Mindaddig igaz ez, amíg a valós tér és személyes motivációja is ezt diktálja. Ha viszont a virtuális és a valós tér is többnyelvű, és az anyanyelv minden területen egyre kevésbé domináns és egyre több területen válik versenyképtelenné, akkor az anyanyelv szerepe és ezzel együtt a nemzeti identitás is gyengülni fog. Tehát a digitális identításban az anyanyelve mellett a dominánsan használt idegen (jobbára angol) nyelv is megjelenik. Magától értetődőek a nyelvi kölcsönhatások is.

A kibertér multilingvális, multikulturális, dominánsan angol nyelvű környezetében a magyar nyelv használatának a háttérbe szorulása azonban nem feltétlenül okoz törvényszerűen identitásvesztést, hanem csak azt jelenti, hogy nemzeti identitásunk egyik lényeges szimbóluma, a magyar nyelv nemzeti identitásjelölő funkciója itt, bizonyos kommunikációs formákban gyengül. Ám ez az összefüggés közvetlenül csak a kibertérre, és annak is csak bizonyos szövegtípusaira érvényes. Ha az anyanyelv térvesztése tartósan fennmarad a virtuális térben (és esetleg a valós térben is), akkor ez közvetve és különösen gyengíti a nemzeti és nyelvi identitást. Tehát attól még nem veszti el valaki a magyar nemzeti identitását, hogy a kibertérben nem csak magyarul kommunikál, nem csak magyar nyelvű tartalmakat fogad be és oszt meg. Az viszont igaz, hogy a digitális identításban a nemzeti nyelv mellett a többnyelvűség is nyomatéko-

san jelenik meg. Ha viszont a virtuális térben általánossá válik az anyanyelv versenyképtelensége, akkor ez hosszú távon az anyanyelv versenyképtelenségén keresztül a nemzeti identitás gyengülését is magával hozhatja.

A közösségi hálózatok írás alapú kommunikációs közösséget, hálózati társadalmat alakítottak ki, ahol rövidebb-hosszabb, változatos formájú, összetételű és nyelvi kivitelezésű üzenetekkel kommunikálunk. Előfordulhat, hogy bizonyos hálózati közösségekben a nyelvhasználatunk kevésbé kontrollált, mint a fizikai valóságban. Ez a helyzet egyre általánosabbá kezdett válni a világháló elterjedésével, majd a közösségi hálózatok népszerűvé válásával, és emiatt az online identitásnak az anyanyelvi műveltség, a nyelvhelyesség eleve kevésbé fontos része, mint a hagyományos értelemben vett nemzeti identitásban. Az a csoportnorma érvényesül az online térben is, amelyik erős. Ha a nyelvi versenyképtelenség miatt gyenge (vagy legalábbis nem kellőképp erős) az anyanyelvi csoportnorma, akkor az nem vagy kevésbé érvényesül. Persze az egyéni motiváció is meghatározó lehet: tehát csak azért nem fog valaki helytelenül írni, mert úgysem figyel erre a közösség. Ezt lehet erősíteni tudatos nyelvstratégiával, pozitív mintákkal, személyes motivációval. Emellett a kibertér nagyon változatos, sokféle szövegtípus, kommunikációs forma, csoport és felhasználó van, és ahogy egyre összetettebbé és változatosabbá válik a kibervilág, úgy lehet egyre kevésbé általánosítani a kijelentéseket.

Mindezek mellett azt viszont meg kell jegyezni, hogy semmi sem tiltja, hogy a felhasználók alkalmazkodjanak a hagyományos nyelvi normatívákhoz, ez egyéni döntés kérdése. Jóllehet, a digitális kultúra kontextusa nem erre készíti a felhasználókat.

A nyelvi versenyképességre vonatkozó infokommunikációs nyelvstratégia alapja

A honosításnak, valamint az anyanyelvi tartalmak virtuális térben való mind szélesebb körű megjelenésének nyelvstratégiai jelentősége van. Mindez központi tényező abból a szempontból, hogy a digitális környezetben kiépülő iden-

titás, illetve indentításelemek között az anyanyelv jelentősebb szerepet játsszon, és ezzel is lehetőség nyíljon a nemzeti identitás megtartására.

Minél jobban fejlesztik a magyar nyelvű információtechnológiát és terminológiát, minél több és minél jobb minőségű (kidolgozott, hibamentes stb.) magyar nyelvi anyag van a világhálón, illetve digitalizált formában, annál jobban nő anyanyelvünk versenyképessége ezen a szintéren.

A kibertérben nincs földrajzi értelemben vett lokalitás, ezt a nyelvi-kulturális honosítással teremthetjük meg. Mivel az információs társadalomban a meghatározó erő az információ, a magyar információs társadalomban a magyar információ a meghatározó. A magyar nyelv használatához szükséges színtereknek meg jelen kell lenniük a kibertérben is, különben az információs társadalomban nem lesz magyar nyelvű identitásképző erő.

Ahhoz, hogy a kibertérben is jelen legyen a magyar nyelv, átgondolt digitalizációs stratégiát kell követni. Ez nem egyenlő azzal, hogy a hivatalok, vállalatok, intézmények a papír alapú, nyomtatott szövegeket, adatokat, anyagokat digitális formára változtatják, beolvassák. Ez csak egy része a folyamatnak. Itt inkább a folyamaton van a hangsúly: a digitalizáció akkor zajlik megfelelően, ha egy szervezet feltérképezi, átlátja és irányítja tevékenységének a folyamatait és azoknak minden elemét, majd a tevékenységét áthelyezi a kibertérbe vagy a digitális környezetbe. Ennek fontos része a kommunikáció módja, nyelve, kidolgozottsága és nyilvánossága is. Ha nyelvi anyag kerül ki a nyilvános kibertérbe, akkor annak a nyelve, kidolgozottsága is nyilvánossá, így akár mintaértékűvé is válik.

Jelentősen megváltoztatja a hétköznapjainkat, hogy a közösségi hálózatoknak köszönhetően a nyilvánosság szerkezete is megváltozott: minél tömegesebbek a közösségi hálózatok, és minél könnyebben lehet publikálni rajtuk bármilyen tartalmú, nyelvű és kidolgozottságú szöveget, annál nagyobb hatást gyakorolhatnak ezek a szövegek a nyelvhasználói közösségre.

A digitalizáció, az ehhez kapcsolódó vezetési, folyamatirányítási technikák, a digitális írásbeliség, a kiberbiztonság, a többnyelvűséghez és a globalizációhoz való viszony, a honosítás és a nyelvtechnológiai fejlesztések alkotják azokat a legfontosabb stratégiai lépéseket, amelyek anyanyelvünk digitális térben való fennmaradását és digitális identitásunk alakulását biztosíthatják.

A kutatás-fejlesztés területének nyelvstratégiai céljai a virtuális térben

Központilag kell számon tartani, támogatni és szükség esetén koordinálni a nyelvtechnológiai és a kapcsolódó nyelvészeti, informatikai kutatásokat, fejlesztéseket és a nyelvtechnológus-képzést (írástámogató, nyelvhelyesség-ellenőrző, szótári és fordító technológiák, a szakterülettel összefüggő mesterséges intelligenciával és neurális hálózatokkal kapcsolatos kutatás-fejlesztési folyamatok). Ezek a teljes magyar beszélőközösség nyelvhasználatát, nyelvmegtartását érintő ügyek, amelyek központi, kormányzati kompetenciába is tartoznak, ám valójában a konkrét tevékenységet az egyes műhelyek, kutató- és felsőoktatási intézmények, piacon működő cégek végzik. Azonban nem lehet csak a piaci igényekre támaszkodni, fontos a nemzeti érdek miatti központi támogatás is. A finanszírozással együtt viszont meg kell oldani, ki kell építeni a szakemberképzést, a nyelvtechnológus-képzés és -továbbképzés rendszerét is.

Alkalmazott kutatásokkal le kell írni az online kommunikációs normákat, az erre irányuló műhelymunkákat pedig be kell vezetni az oktatási folyamatba, támogatni kell őket, és a kutatási eredményeket az oktatásirányítási programokba is be kell építeni.

Oktatás és infokommunikáció

Bővíteni kell az iskolai oktatói gárda informatikai, infokommunikációs és digitális oktatásmódszertani ismereteit, valamint az iskolákat, az oktatási központokat megfelelő infrastruktúrával, eszközökkel és módszertanokkal, mintaprogramokkal kell ellátni. Az oktatók képzése csak az infrastruktúra, a digitális oktatási eszközök, alkalmazások és a digitális oktatásmódszertan fejlesztésével összhangban működhet hatékonyan. A tanárképzés rendszerébe szervesen bele kell illeszteni a digitális tananyag-fejlesztési és digitális oktatásmódszertani ismereteket is.

Minél több olyan tananyagot, módszertani eljárást kell bevonni az oktatási folyamatba, amely infokommunikációs eszközöket (számítógép, hordozható számítógép, táblagép, okostelefon), az internetes környezetet, változatos és különböző interaktivitási fokozatú, nyilvánosságú kommunikációs műfajokat és szövegtípusokat alkalmaz az iskolai tanítási, tanulási folyamatban.

Különösen fontos lenne a 2020 tavaszán és őszén a koronavírus-járvány miatt kényszerűen és országosan bevezetett online oktatás tapasztalatainak levonása és tudományos szintű elemzése, összegzése, valamint a tapasztalatok alapján a digitális oktatásmódszertanok továbbfejlesztése. A Nemzeti Köznevelési Portál további fejlesztése szükséges, az összes szakterületre, tantárgycsoportra, tantárgyra és tematikára távoktatási, digitális és online tananyagokat, oktatási módszereket kell kidolgozni és közzétenni.

A digitális kultúra és írástudás fejlesztése

A digitális kultúrával, a digitális írásbeliséggel kapcsolatos általános ismereteket bővíteni és folyamatosan korszerűsíteni kell. A digitális írásbeliségre vonatkozó ismereteket és módszertanokat a köznevelési tantárgyak lehető legszélesebb körébe be kell vonni. Különösen fontos lenne, hogy ne csak az informatikaórán vagy a nyelvtanórán jelenjenek meg (elméleti megközelítésben) a digitális írásbeliségre vonatkozó ismeretek, hanem minden oktatási területen alkalmazzák ezeket.

Az információtechnológiai, infokommunikációs ismeretek, ezen belül is a digitális kultúra, a multimédia és a hipertextualitás célorientált, problémaközpontú alkalmazásának az oktatására módszertani útmutatókat és tananyagokat kell fejleszteni. A köznevelési rendszer tantárgyainak teljes digitalizálását kell rendszerbe állítani. Hasonlóképpen a digitális ismereteknek és eszközöknek ugyanolyan természetesen kell megjelenniük az oktatási folyamatban, mint a gazdaság digitalizált munkahelyein.

Azt kell elérni, hogy a felnővekvő és a már felnőtt generáció tervezett, célorientált oktatási folyamat eredményeképpen ismerje meg az infokommunikációs eszközhasználatot, ezzel együtt a vonatkozó terminológiát, nyelvhasználati sajátosságokat, és így hatékonyan tudjon kommunikálni, és nyelvileg tartal-

milag, formailag is jól szerkesztett szöveget tudjon alkotni a digitális, virtuális környezetben.

Annak ellenére, hogy gyakorlatilag minden írásbeli szövegünket információtechnológiai eszközökkel, digitális környezetben állítjuk elő, az iskolákban eddig még nem került elegendő hangsúly a digitális írásbeliség, ezen belül a számítógépes gépírás és szövegalkotás oktatására és gyakorlatára.

Az oktatási rendszerbe, a tananyagokba be kell építeni azokat az ismereteket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a felhasználók a virtuális térben is el tudják dönteni, hogy melyik tartalom megbízható, hiteles és melyik nem. A valós térben ezek a technikák közismertek (szerzők, könyvek, folyóiratok, oktatási és kulturális intézmények, tanárok, oktatók, kutatók, szakértők, könyvtárak). A virtuális térben az információk forrásának a megállapítására és a hitelesség eldöntésére sajátos technikákra van szükség, és ezeket módszertani ajánlásokba és tananyagokba kell foglalni. Ez a képesség egyaránt vonatkozik a tartalmi, szerzőségi és a nyelvi szempontokra is.

A digitális kultúra kutatása, alkalmazása és közzététele

Stratégiai cél, hogy a könyvkiadásban, a könyvterjesztésben, a könyvkereskedelemben, a könyvtárakban az elektronikus könyvek (e-bookok) megfelelő helyesírású, nyelvi színvonalú formában jelenjenek meg.

Át kell tekinteni a hazai e-könyvkiadás rendszerét, folyamatait. Fel kell hívni a döntéshozók figyelmét arra, hogy mivel egyre nagyobb igény jelentkezik az e-könyvek olvasására, támogatni kell az emögött álló kiadói tevékenységet (fordítás, lektorálás, korrektúrázás, fejlesztés, előállítás, terjesztés), továbbá ösztönözni kell az e-könyvek kiadását és terjesztését is. Az e-tankönyvek iskolai megjelenését is szorgalmazni kell.

A féllégális, ellenőrizetlen nyelvi és technikai színvonalú elektronikus könyvek mellett valós alternatívaként megjelenő ellenőrzött nyelvi és technológiai színvonalú, elektronikus könyvek gazdag kínálatát kell megteremteni.

Felül kell vizsgálni az ezt akadályozó tényezőket, például az önállóan kifejlesztett elektronikus könyvek és kiadványok áfatartalmát ugyanolyan kedvezményes szintre kellene csökkenteni, mint a nyomtatott könyveket vagy a nyomtatott könyvekkel teljesen megegyező tartalmú elektronikus változatát.

Nemzeti információtechnológiai, terminológiai adatbázis

Módot kell teremteni arra, hogy a laikus felhasználói közönség egyszerűen és hiteles forrásból tudja megismerni, megérteni és használatba venni az infotechnológiai szakkifejezés-készletet. Ezen belül fontos stratégiai célterület a kiber-tér, az infokommunikációs hálózatok és eszközök használatával kapcsolatos biztonsági ismeretek kialakítása, valamint a szakterületre vonatkozó terminológia általános megismertetése. Ez olyan nagy lélegzetű, folyamatos munkát igénylő feladat, hogy létre kell hozni egy köztestületként működő, központi költségvetési támogatással rendelkező koordináló szervezetet, amely áttekinti, szervezi és támogatja a szakmai szervezetek munkáját, gondoskodik a nemzeti IT-terminológiai adatbázis létrehozásáról, frissítéséről, karbantartásáról.

Az infokommunikáció nyelvhasználatának és a virtuális tér nyelvi és vitakultúrájának oktatása, alakítása

Emelni kell a közösségi oldalak, a web kettes szolgáltatások nyelvi kultúrájának színvonalát a kommunikációs szabadság tiszteletben tartásával. Ehhez támogatni kell a közösségi oldalak és a web kettes szolgáltatások nyelvészeti kutatásait. Emellett az alapvető nyelvi és retorikai ismeretek oktatását be kell építeni az oktatási folyamatba.

Attitűdformálásra van szükség, amellyel infokommunikációs szintéren (is) erősítjük a nyelvi, nyelvhasználati változatosság iránti motivációt. Elsősorban a közoktatásban, a magyarórákon lehet tudatosítani a tanulóknban – akik egyben informatikai felhasználók is –, hogy a relativizált helyesírási, szövegformázási eljárásokat nem célszerű általánosan, minden kommunikációs műfajban és szövegtípusban használni. Ezt az attitűdformálást elsősorban az oktatási folyamatba, a tananyagba célszerű beépíteni, ám meg kell teremteni a színteret arra, hogy a tudományos ismeretterjesztés, a hagyományos és az újmédia is foglalkozzék vele.

Az iskolai kereteken kívül is erősíteni kell a változatos nyelvi formák presztízsét, ez a folyamat a mintaadók tevékenységén keresztül lehet eredményes, ám erre nem lehet központilag nyomást gyakorolni. Ez a cél a képzéssel, a digitális, hálózati környezetben a helyes, kidolgozott anyanyelvhasználat ösztönzésével érhető el.

Lényeges, hogy a felhasználók a webes kommunikációra jellemző látens nyilvánosság figyelembe tartásával válasszanak a helyzethez illő nyelvi formákat. A tananyagokban mutassák be az olyan webes kommunikációs műfajokat, szövegtípusokat, amelyek nyilvánosak az interneten, ám a szövegalkotási folyamatuk magányos tevékenység, a szerző (a felhasználó) csak az eszközt látja szövegalkotáskor, és nem szembesül ténylegesen a teljes nyilvánossággal, de ettől még tudatosítania kell a látens nyilvánosság tényét. Így az általános nyelvi, nyelvhasználati elvárásokhoz még a látens helyzetekben is alkalmazkodni kell.

Nagy szükség van a nyelvi norma- és szabályismeret iránti igény presztízsének erősítésére az internetes kommunikációs szintéren is. Ez az attitűdfejlesztés a közoktatás és a tudományos ismeretterjesztés, valamint az ezzel foglalkozó média feladata.

Honosítás

Ki kell alakítani a szoftverek, az infokommunikációs eszközök, a digitális ismeretek terminológiájának és kultúrájának egységes alapelvek szerinti honosítási folyamatát. Javítani kell a honosított szoftverek, infokommunikációs eszközök, felhasználói útmutatók nyelvi színvonalát.

Ehhez fel kell tárni a meglévő honosítási gyakorlatokat, a honosított terminológiakészletet, és ezt bele kell építeni a fentebb már említett nemzeti IT-terminológiai adatbázisba.

A honosító műhelyek és intézmények tevékenységét meg kell ismerni, és szükség esetén tanácsadással, szakszerű, szervezett koordinációval kell segíteni a nyelv- és nemzetstratégiai jelentőségű honosítási munkát.

Az informatikai oktatással, kutatás-fejlesztéssel foglalkozó felsőoktatási intézményeket is be kell kapcsolni a terminológiai honosítási folyamatba, és az erre irányuló tevékenységet el kell ismerni a tudományometriában (MTMT) is.

Digitalizáció, a szövegek archiválása

A magyar nyelv virtuális térben való fennmaradását minden eszközzel biztosítani kell. A magyar nyelvű kultúra virtuális térben való folyamatos megőrkítésére vonatkozó digitalizációs eljárások gyakorlatát központilag is támogatni kell.

A központi államigazgatási szervek, a közszolgáltatások, az oktatás, a közgyűjtemények, a piaci szolgáltatások és a lehető legtöbb folyamat teljes digitalizálására van szükség, mert ezzel lehet a lehető legtöbb magyar nyelvű digitális tartalmat elhelyezni a virtuális térben. Az elektronikus ügyintézés is folyamatosan fejleszteni és bővíteni kell, és az ehhez szükséges közérthető kommunikáció nyelvi feltételeit oktatással, továbbképzéssel és szervezeti, központi (jogszabályi) szabályozással kell megteremteni.

A fentiekben felsorolt infokommunikációs nyelvstratégiai lépések anyanyelvünk digitális térben való fennmaradását és a nemzeti nyelv szerepének megerősítését biztosítják a digitális identitásban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bitskey 2007.** Bitskey István: Az identitástudat formái a kora újkori Kárpát-medencében. In: Bitskey István – Fazakas Gergely Tamás (szerk.): *Humanizmus, religio, identitástudat. Tanulmányok a koraiújkori Magyarország művelődéstörténetéről*. Studia Litteraria XLV. DEENK Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007. 11–23.
- Bourdieu 1991.** Bourdieu, Pierre: *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1991.
- Greenfield 2009.** Greenfield, Susan: *Identitás a XXI. században*. HVG Kiadó, Budapest, 2009.
- Kiss 2017.** Kiss Jenő: Identitás és anyanyelv a magyarság történetében. *Magyar Tudomány*, 180. (2017) 7. sz. 805–809.
- Kiss 2018.** Kiss Jenő: A nyelvi versenyképesség és a szaknyelvek. In: Bódi Zoltán – Katona József Álmos (szerk.): *Gazdaság és szaknyelv. Tanulmányok*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet, L'Harmattan, Budapest, 2018. 9–16.
- Megele – Buzzi – Longfield 2018.** Megele, Claudia – Buzzi, Peter – Longfield, Anne: Online identity, digital citizenship and boundaries. In: Megele, Claudia – Buzzi, Peter (eds.): *Safeguarding children and young people online. A guide for practitioners*. Bristol University Press, Bristol, UK, Chicago, IL, USA, 2018. 25–46.
- Moseley 2010.** Moseley, Christopher (ed.): *Atlas of the World's Languages in Danger*. UNESCO Publishing, Paris, 2010. <http://www.unesco.org/languages-atlas/>; a letöltés időpontja: 2020. december 17.
- Pauwels 2014.** Pauwels, Anne: Rethinking the Learning of Languages in the Context of Globalisation and Hyperlingualism. In: Abendroth-Timmer, Dagmar – Hennig, Eva-Maria (eds.): *Plurilingualism and Multiliteracies. International Research on Identity Construction in Language Education*. Peter Lang AG, Frankfurt am Main, 2014. 41–56.
- Péntek 2010.** Péntek János: Anyanyelv és identitástudat. *Debreceni Szemle*, 10. (2010) 3. sz. 160–168.